

www.ketab.ir

۱۴۵۲ پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی

سرشناسه:	سجادی، سیدمحمدتقی، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	کفر در کلام اسلامی با تأکید بر آیات و روایات / سیدمحمدتقی سجادی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی، ۱۳۹۸.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی
مشخصات ظاهری:	۳۰۸ ص: ۵/۲۱ × ۵/۱۲؛ س.م. ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۹-۲۲۸-۵
شابک:	فیبا
وضعیت فهرست نویسی:	یادداشت:
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	کفر و کافران
موضوع:	Kufr (Islam) a
موضوع:	کلام
موضوع:	Islamic theology*
موضوع:	کفر و کافران -- جنبه‌های قرآنی
موضوع:	Kufr (Islam) -- Qur'anic teaching
نام آردده:	جامعه المصطفی، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
سازمان آردده:	Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کتب:	BP۲۲۵/۳
رده بندی دیوبی:	۲۹۷/۲۶۲
سازمان کتب کس:	۵۲۰۲۰۱۹
	BP۰۶۱۰

حق چاپ و ناشر محفوظ است

کفر در کلام اسلامی، تأکید بر آیات و روایات،
 مؤلف: سید محمدتقی سجادی
 چاپ اول: ۱۳۹۸ / ۱۴۲۱ ق
 ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی
 ● چاپ: نازنجستان ● قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز بخش

● ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه
 تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۲
 دورنگار: داخلی ۱۳۰۹۱۰۵
 ● ایران، قم، بلوار محمدامین، سه‌راه سالاریه. تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub@almustafa

http://buy-pub.miu.ac.ir

miup@pub.miu.ac.ir

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

- مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: علی عبادی فرد
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: سیدمحسن عمادی مجید

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

هرگونه نسخه‌برداری اعم از کپی‌برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

کفر در کلام اسلامی با تأکید بر آیات و روایات

سید محمد تقی سجادی

پژوهشگاه

بین المللی المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی‌شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فرا روی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است. بنوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمّدی ﷺ «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. کلیات و مفاهیم	۱۷
کلیات	۱۷
مفاهیم	۲۰
۱. کفر در لغت	۲۰
۲. کفر در اصطلاح فقها	۲۱
۳. کفر در اصطلاح علم کلام	۲۴
۴. کفر در اصطلاح عرف	۲۸
۵. کفر در قرآن	۲۹
۶. معنای کفر در لسان روایات	۲۹
۷. تکفیر در لغت	۳۱
۸. تکفیر در اصطلاح	۳۱
۹. تفاوت تکفیر و ارتداد	۳۳
کلام	۳۳
۱. کلام در لغت	۳۳
۲. کلام در اصطلاح	۳۴
۳. جمع‌بندی اجمالی تعریف‌ها	۳۶
۴. کلام در تعریف اصطلاحی (مختار)	۳۷

ایمان	۳۷
۱. ایمان در لغت	۳۷
۲. ایمان در قرآن	۳۸
۳. ایمان در روایات	۳۸
۴. ایمان در اصطلاح متکلمان مسلمان	۳۹
۵. برتری ایمان بر اسلام	۴۳
ایمان در اصطلاح متکلمان امامیه (شیعه دوازده امامی)	۴۳
الف) شیخ مفید	۴۴
ب) خواجه نصیرالدین طوسی	۴۶
فسق	۴۹
۱. فسق در لغت	۴۹
۲. فسق در اصطلاح	۵۰
۳. فسق در قرآن	۵۱
۴. فسق در روایات	۵۲
نفاق	۵۳
۱. نفاق در لغت	۵۳
۲. نفاق در اصطلاح	۵۳
۳. نفاق در قرآن	۵۴
۴. نفاق در روایات	۵۴
شرک	۵۵
۱. شرک در لغت	۵۵
۲. شرک در اصطلاح	۵۶
۳. شرک در آیات	۵۷
۴. اقسام شرک	۶۰
خلاصه فصل اول	۶۱
۲. حقیقت کفر نزد متکلمان مسلمان	۶۵

حقیقت کفر از منظر کلام امامیه	۶۶
توضیح بیان محقق طوسی	۷۰
حقیقت کفر نزد متکلمان اهل سنت	۸۲
حقیقت کفر نزد فقها	۸۷
حقیقت کفر در قرآن با استدلال فقها	۸۸
۱. قرآن	۸۹
۲. اطلاعات کفر در قرآن	۹۱
حقیقت کفر روایات	۹۷
حد فاصل ایمان و کفر	۹۸
باسم به شبهه	۱۰۱
ادله عقلی فقها	۱۰۴
ارزیابی	۱۰۷
تذکر	۱۰۹
خلاصه فصل دوم	۱۱۲
۳. پیشینه آراء در مسئله کفر از منظر کلام اسلامی	۱۱۵
کفر پیش از پیدایش مذاهب کلامی	۱۱۵
سیر تاریخی کفر	۱۲۴
موارد ردّ بر پیامبر ﷺ	۱۳۴
علایم کفر و پیشینه آن در نگاه مذاهب کلامی	۱۴۰
خلاصه فصل سوم	۱۴۵
۴. عوامل خروج از مرز ایمان از دیدگاه متکلمان مسلمان	۱۴۷
اسباب کفر (خروج از مرز ایمان)	۱۴۷
مفهوم شناسی ارتداد	۱۴۷
۱. ارتداد عملی	۱۴۸
۲. ارتداد گفتاری	۱۴۹

ارتداد در نگاه علمای جهان اسلام	۱۵۰
احکام ارتداد و شرایط آن	۱۵۲
طریق اثبات ارتداد	۱۵۳
۱. اقرار متهم	۱۵۳
۲. شهادت دو نفر عادل	۱۵۳
۳. شیوع	۱۵۴
ارتداد و اقسام آن	۱۵۴
۱. فطری	۱۵۴
۲. ملی	۱۵۴
مرتد در آیات و روایات	۱۵۶
۱. آیات	۱۵۶
۲. روایات	۱۵۶
سبّ انبیاء علیهم السلام در نثر مذاهب اسلامی	۱۵۷
مفهوم شناسی سب	۱۵۷
انکار (ضروری دین)	۱۶۲
غلو و غالیان	۱۶۴
۱. مفهوم شناسی غلو	۱۶۵
۲. موقف ائمه اهل بیت علیهم السلام در مورد غالیان	۱۶۶
۳. دانشمندان امامیه و تکفیر غلات	۱۶۷
۴. رعایت اعتدال	۱۶۷
بدعت گذاری	۱۶۹
۱. مفهوم شناسی بدعت	۱۶۹
۲. حرمت بدعت	۱۷۱
زمینه های پیدایش کفر در قرآن	۱۷۳
۱. ترس	۱۷۳
۲. دنیا طلبی	۱۷۵

۳. توطئه و خیانت‌پیشگی	۱۷۵
۴. دشمنی با پیامبر ﷺ	۱۷۶
۵. دوستی با کفار	۱۷۶
۶. زمینه‌های خروج از مرز ایمان با نگاه تاریخی قرآن	۱۷۷
۷. رقابت‌های نژادی	۱۷۷
۸. فرهنگ جاهلی	۱۸۱
۹. آزادی گناه	۱۸۳
زمینه‌های پیدایش کفر در روایات	۱۹۲
۱. تکبر	۱۹۲
۲. رأس از رحمت الهی	۱۹۳
۳. گناه	۱۹۳
زمینه‌های پیدایش خروج از مرز ایمان نزد متکلمان مسلمان	۱۹۶
جمع‌بندی	۲۰۱
۵. وجوه اشتراک و افتراق مذاهب اسلامی در حقیقت کفر و عوامل خروج از مرز ایمان	۲۰۵
توجه به باورهای مشترک	۲۰۵
توجه به باورهای افتراقی تشیع و تسنن	۲۱۹
وجوه افتراق بین وهابیت و امت اسلامی	۲۳۳
۱. زیارت	۲۳۳
الف) نظریه اهل سنت	۲۳۳
ب) باور تشیع	۲۳۵
۲. تبرک جستن	۲۳۸
الف) از دیدگاه وهابیت	۲۳۹
ب) از نظر امامیه	۲۳۹
ج) جواز تبرک براساس فتاوی فقهای اهل سنت	۲۴۲
۳. سجده برای غیر خدا	۲۴۳

نگاه مکتب امامیه	۲۴۳
۴. سوگند به غیر خدا	۲۴۴
الف) دیدگاه اهل سنت	۲۴۴
ب) دیدگاه امامیه	۲۴۵
شرک و مراتب آن	۲۴۶
توحید و شرک	۲۴۷
شرک در ربوبیت	۲۴۷
۱. نظریه سلفی ها	۲۴۷
۲. اعراب جاهلی	۲۴۸
اهل سنت و نقد دیدگاه وهابیت	۲۵۱
تنظیم معایر از نگاه اهل سنت	۲۵۳
اعانم اهل سنت و توسل به پیامبر ﷺ	۲۵۴
تشیع و توسل	۲۶۱
دیدگاه رایج بین شیعه و سنی درباره حقیقت کفر	۲۶۴
تفاوت بین انکار و ترک	۲۶۵
دیدگاه غیر رایج بین تشیع و سنی درباره حقیقت کفر	۲۶۶
طبقه بندی مرتکبان گناه کبیره در نگاه شیعه مفسران	۲۶۶
۱. خوارج و معتزله	۲۶۶
۲. مرجئه	۲۶۷
۳. اشعری	۲۶۸
۴. مجتبه	۲۶۹
۵. مقلدان	۲۷۰
۶. بدعت گذاران	۲۷۴
خلاصه فصل پنجم	۲۷۸
۶. خاتمه (نتیجه گیری)	۲۸۱
کفر در کلام اسلامی با تأکید بر آیات و روایات	۲۸۱

حقیقت کفر در نگاه متکلمان مسلمان	۲۸۵
پیشینه آراء در مسئله کفر	۲۸۷
عوامل خروج از مرز ایمان	۲۸۹
وجه اشتراکی و افتراقی مذاهب اسلامی در ماهیت کفر، و عوامل خروج	۲۹۰
از مرز ایمان	
باورهای افتراقی میان وهابیت و تشیع و تستن	۲۹۲
کتابنامه	۲۹۵

مقدمه

شناخت خداوند و به تبع آن، ایمان و تسلیم در برابر حقیقت، از غایات آفرینش انسان است؛ چنان‌که آیات و روایات بر آن تأکید دارند. از همین رو بود که خدای حکیم، سفیران بسیاری برای هدایت آدمی برانگیخت. واکنش انسان‌ها در برابر دعوت پیام‌آوران الهی، مختلف بوده است؛ گروه‌هایی از مردم از پیام‌آوران الهی روی برتافته، چه بسا دست به کشتار فرستادگان الهی زدند. یا به آنان اتهامات ناروایی چون سحر، جادو، سفاهت، جنون، کذب و افسانه‌گویی را نسبت دادند. گروهی از مردم نیز به سفیران الهی روی آوردند و پیام آنان را با جان و دل پذیرا شدند.

در این مقام، درصدد سنجش کمیّت و کیفیت رویکردها و ادب‌ها درباره پیام‌آوران الهی نیستیم که آیا پیامبران در هدایت مردم به درگاه ربوبی، به تمام اهداف عالیه خود رسیدند یا خیر؟! به دیگران، آیا انبیا از اوضاع و نتیجه تلاش‌های خود راضی بودند یا خیر؟! در صورت دوم، که ظاهر بعضی آیات، درخواست عذاب یا فرود بلایای آسمانی مؤید آن است، علت چیست؟ اما روشن است که بشریت در خیلی از مسائل اختلاف کردند و مشرب‌های متکثّری را اتخاذ نمودند؛ بعضی باوری دینی نداشتند، بعضی معتقد به ادیان باطل چون سحر و بت‌پرستی، و

دوگانه پرستی... شدند؛ برخی دیگر، به آئین‌هایی عشق ورزیده‌اند که به آفت تحریف، آن‌هم در اصول بنیادی دین، دچار شده‌اند: «لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ»^۱ «آنان که گفتند خدا، عیسی بن مریم است، کفر ورزیده‌اند».

اما آنها که به دین ناب خدا (اسلام) گرویده‌اند، در مقایسه با پیروان ادیان دیگر، در اقلیت [در زمان معاصر، یک چهارم] به سر می‌برند. از سوی دیگر تمام ادیان و مذاهب، پیروان خود را سوار بر کشتی نجات و دیگران را غرق در گرداب‌های ضلالت می‌دانند. به بیانی، خود را مؤمن و دیگران را (کافر) معرفی می‌کنند.

ملاک کفر فقهی، کلامی، و حقیقی

انسان متدین می‌خواهد بداند که آیا پیروان ادیان یا مذاهب دیگر، همگی در مسیر باطل و ضلالت... گام بر می‌دارند و سرانجام رهسپار جهنم‌اند یا چه بسا انسان‌هایی که در دنیا کافرند، در قیامت رهسپار بهشت می‌شوند؟! پس ملاک تشخیص کافر از مؤمن، به‌ویژه در کلام اسلامی با تأکید بر آیات و روایات چیست؟ آیا به مجرد این‌که کسی خدا را به دلایلی نتوانست بشناسد یا به اسلام روی نیاورد، کافر است و مستحق دخول در جهنم؟ یا نباید انسان‌ها را لزوماً در چارچوب مؤمن و کافر محصور کرد؛ بلکه باید معتقد بود که شق سوم، بین کفر و ایمان، یعنی استضعاف نیز وجود دارد. بنابراین، باید بررسی کرد که ملاک کفر کلامی و... چیست و چه دیدگاه‌هایی در این زمینه وجود دارد؟ کدام یک مورد تأیید آیات و روایات است؟ آیا می‌توان در احکام کافر، بین اقسام کافر فرق قائل شد و

آن را به دو قسم یعنی کافرِ فقهی و کلامی، و کافرِ حقیقی تقسیم کرد؟
برای تبیین بیشتر این نظریه، نخست به موارد کاربرد کفر در اصطلاحات
مختلف اشاره می‌گردد، سپس به بررسی دیدگاه‌ها در این مقوله در فصول
پنج‌گانه ذیل خواهیم پرداخت:

۱. کلیات و مفاهیم؛

۲. پیشینه آرا در مسئله کفر با تأکید بر آیات و روایات؛

۳. ماهیت کفر نزد متکلمان مسلمان با تأکید بر آیات و روایات؛

۴. وجوه اشتراک و افتراق مذاهب اسلامی، درحقیقت کفر و خروج از

مرز ایمان؛

۵. عوامل - خروج از مرز ایمان در نگاه متکلمان مسلمان با تأکید بر آیات

و روایات؛

۶. خاتمه: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.